

Tiedostava taidekasvatus

Ajatus Kasvatus-lehden teemanumerosta syntyi jo 2019 Joensuussa Kasvatustieteen päivillä Kasvatustieteen seuran Taide- ja taitokasvatuksen SIG-ryhmän kokouksessa. Idea konkretisoitui 2020 Kasvatustieteen päivien SIG-ryhmän symposiumissa, joka keräsi runsaan osallistujamäärän Tiedostava taidekasvatus -teeman äärelle. Symposiumin tavoitteena oli esitellä tutkimusta, jonka avulla lasten, nuorten ja aikuisten jatkuvaa sekä elämänmittaista kasvua ja oppimista tuetaan taide- ja taitokasvatuksen näkökulmasta yhteiskunnassamme.

Tämä teemanumero esittelee taidekasvatuksen tutkimusta samoista teemoista, mutta myös suhteessa globaaliin ja kulttuurisesti moninaistuvaan maailmaan – maailmaan, jossa ekologiset ja muut ongelmat ovat haastamassa ihmiskeskeistä maailmankuvaa. Mikä tehtävä taidekasvatuksella on kansakuntamme sivistyksen ja kestävä kehityksen perustana? Mikä on taide- ja taitokasvatuksen arvo yhteiskunnassamme ja sen koulutusjärjestelmässä? Miltä taidekasvatus näyttää siihen liittyvän tuoreimman tutkimuksen näkökulmasta?

Teemanumeron ensimmäisistä ideointihetkistä on nyt kulunut yli kaksi vuotta. Maailmaa on ravistellut pitkittynyt COVID-19-pandemia, ja uusi IPCC:n (Intergovernmental Panel on Climate Change) raportti on karua luettavaa maapallon ekologisesta tilasta. Nyt maaliskuussa 2022 kirjoitamme pääkirjoituksen alkusanoja. Viimeiset viikot ovat järjestyttäneet geopoliittista karttaa Euroopassa ja maailmanlaajuisesti. Oma sijaintimme, historiamme ja suhteemme itäiseen, epävakaaseen ja parhaillaan hyökkäyssodassa olevaan naapuriimme määrittää tekemistämme pitkään tästä eteenpäin niin poliittisesti ja taloudellisesti kuin kulttuurisesti. Tiede, taide ja kasvatus eivät jää tästä ulkopuolelle.

Teemanumeron artikkelit, kirjoitukset ja puheenvuorot nostavat esiin tiedostavan taidekasvatuksen monia merkityksiä ja tulokulmia. Niissä on vahva taide- ja taitoaineiden opettajakoulutuksen edustus niin varhaiskasvatuksen ja luokanopettajan kuin aineenopettajakoulutuksen piiristä. Tiedostava taidekasvatus voidaan nähdä opettajakoulutuksen kontekstissa osana sen opetus suunnitelman arvoperustaan kirjattua ihmiseksi kasvamisen prosessia, jossa taidekasvatuksen liittyy niin tiedonkäsitys ihmisestä kuin myös käsitykseen oppimisesta ja erityisesti taiteesta. Teemanumeron käsikirjoitusvaiheessa viimeaikaiset globaalit ja eurooppalaiset uhkakuvat olivat jo tunnistettavissa, mutta eivät olleet vielä piirtyneet nykyisessä järkyttävässä mittakaavassa eteemme.

Tiedostava taidekasvatus oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Taidekasvatuksessa tiedostaminen tapahtuu taiteessa, taiteen kautta ja taiteeseen, kuten jo alan auktoriteetti Elliot Eisner on todennut. Taidekasvatuksella on annettavaa kaikelle kasvatukselle erityisesti sen kokonaisvaltaisen ilmaisuvoiman ja ajattelua sekä mielikuvitusta ruokkivan toimintatavan vuoksi. Tiedostavan taidekasvatuksen tieto pitää sisällään niin taiteen kuin kasvatuksen tiedon. Taiteen tietoon kiinnittyy tunteet ja taidot. Taiteessa tiedostaminen sisältää kokonaisvaltaisen ja moniaistisen tietämisen muodot. Taiteen tekeminen on etsimistä ja ehdotuksia vuorovaikutuksessa sosiaalisten sekä fyysisten ympäristöjen kanssa. Se on kanssatietämistä. Taidekasvatus on etsimään saattamista, kasvun tukemista: tunteen ja taitojen tartuttamista. Se on mahdollistamista.

Lapselle ominainen moniaistinen tapa oppia tapahtuu luontevasti taiteen kautta. Taidepedagogiikkaa toteuttava opettaja suunnittelee, toteuttaa ja arvioi sekä taiteessa ja taiteesta että taiteen avulla oppimista. Opettaja pohtii, millaisia luovan ajattelun ja ongelmanratkaisun muotoja taiteellisessa toiminnassa toteutetaan ja miten lasten osallisuutta ja innostuneisuutta taiteellisen ilmaisuun sekä oppimiseen vahvistetaan. Tiedostava taidekasvattaja ymmärtää, millaista tietoa, tunne-elämyksiä ja kokemuksia oppijoiden välillä jaetaan ja mitä uusia tekniikoita sekä taitoja taidetoiminnassa harjoitellaan, tutkitaan ja opitaan. Lisäksi hänellä on ymmärrystä siitä, miten taiteellista työskentelyä dokumentoidaan ja lasten ja nuorten ääntä saadaan näkyville sekä välitettyä myös esimerkiksi lasten huoltajille.

Koko opetussuunnitelmaa voidaan tarkastella taidekasvatuksen näkökulmasta eheytävästi (mm. Gibson & Ewing 2020; Ruokonen 2022). Esimerkiksi kehollinen kielen oppiminen tuon uuden, monipuolisen lisän taito- ja taidekasvatuksen ja kielten oppimisen tutkimusalueeseen; positiivisia tuloksia lasten kielenoppimiseen on jo saatu muun muassa muskaritoiminnassa. Merkillä pantavaa onkin, että monet alun perin yksilöllisen soitonopetuksen piirissä löydettyistä hyödyistä lasten kielen ja yleisemminkin kognition kehitykselle on todennettu sittemmin myös ryhmässä toteutetuissa toimintatuokioissa (Linnavalli, Soni Garcia & Tervaniemi 2021). Toisena esimerkkinä suomalaisista poikkeitieteellisistä tutkimuksista mainittakoon, että monikulttuuritaustaisten lasten ja nuorten suomen tai ruotsin kielten oppimista ja sitä kautta parempaa integroitumista yhteiskuntaamme tutkitaan ja opetetaan kehollisen ilmaisun avulla (mm. Siljamäki & Anttila 2020).

Moninaistuvassa yhteiskunnassa taide- ja taitokasvatuksella voidaan edistää osallistujien oppimista sekä kulttuurien välistä vuorovaikutusta ja ymmärrystä. Lukuisissa taiteen ja hyvinvoinnin kytkentöihin liittyvissä kotimaisissa ja kansainvälisissä tutkimushankkeissa onkin tunnistettu taiteen mahdollisuus tukea hyvinvointia ja elämänmittaista oppimista (Lehikoinen & Vanhanen 2017). Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kuvataidekasvatuksen pääaineen, sosiaalityön oppiaineen sekä Lapin taiteilijaseuran monivuotisessa taideperustaisessa toimintatutkimuksessa tuettiin maahanmuuttajataustaisten ja kantasuomalaisten nuorten kaksisuuntaista kotoutumista. Tutkimuksessa korostui yhteisöllisen taidekasvatuksen ja nykytaiteen toimintastrategioiden mahdollisuus rakentaa jaettavaa kulttuurienvälistä kohtaamista (ks. mm. Hiltunen, Mikkonen & Laitinen 2020).

Lapsen ja nuoren oikeus oppia taitoja ja taiteita ei saisi katketa missään tilanteessa, vaan yhdessä toimien tulisi kehittää mahdollisuuksia taito- ja taidekasvatuksen toteutumiseen myös poikkeusaikoina. COVID-19-pandemia on vaikuttanut koulujen ja varhaiskasvatuksen arkeen monin tavoin. Se on tuonut taito- ja taidekasvatuksen pedagogiikan toteuttamiseen monia rajoituksia ja haasteita, mutta myös uusia toimintatapoja. Kertyneistä kokemuksista voidaan oppia tulevaisuutta varten, sillä oppimisen yhdenvertaisuuden näkökulmasta on tarpeen käydä keskus-

telua siitä, miten etäpedagogiikkaa toteutetaan ja kuinka lapsiin sekä nuoriin pidetään yhteyttä silloinkin, kun osallistuminen lähiopetukseen on poikkeuksellisesti estynyt.

Opettajankoulutuksessa opettajan pedagogisilla opinnoilla on keskeinen rooli opettajan identiteetin ja pedagogisen ajattelun vahvistamisessa. Taide- ja taitoaineiden opetusta lisäämällä tuetaan kaikkia laaja-alaisen osaamisen alueita. Opettajien tulevaisuuden osaamistaitojen – kuten digitaalisten taitojen – kehittäminen sekä työelämäyhteydet ovat erityisen tärkeässä asemassa lasten ja nuorten oppimisen perustan luomisessa sekä vahvistamisessa.

Tiedostava taidekasvatus monitieteisenä kasvamaan saattamisena

Taidekasvatuksen tutkimus on usein monitieteistä - ja monimenetelmällistä ja valmiiden hypoteesien testaamisen sijasta usein uusien kysymysten etsimistä ja ehdotusten tekemistä. Taidekasvatuksen tutkimuksessa kokemusten ja taiteisiin liittyvien oppimisprosessien tarkastelulla, kehittämällä sekä kriittisellä pohdinnalla ja tulkinnalla on tärkeä sijansa. Tämän teemanumeron tutkimukset perustuvat erilaisiin tutkimusotteisiin ja metodeihin, ja niissä yhdistyy kiinnostavasti myös eri taide- ja taitoaineita sekä monitieteisiä tarkastelukulmia. Tutkimustuloksissa tuodaan esille muun muassa sitä, minkälaiset taidepedagogiset ratkaisut edistävät arvioivaa, kriittistä sekä tiedostavaa ajattelua ja toimintaa sekä millaisia taitoja ja toimintakulttuureita taide- ja taitoaineet voivat tuoda ekososiaalisen sivistyksen kehitykselle.

Myös aivotutkimus on osoittanut viime vuosina taide- ja taitokasvatuksen merkityksen lapsen kehitykselle ja oppimiselle. Tämän tutkimuskentän painopiste on ollut kognitiivisen kehityksen tukemisessa musiikin keinoin, ja näyttö erityisesti musiikin roolista kielellisen kehityksen tukemisessa on vankkaa (Tervaniemi, Tao & Huotilainen 2018). Musiikin osalta tutkimukset ovat laajentumassa kattamaan myös sen vaikutuksia sosioemotionaaliseen kehitykseen. Samalla toivotaan, että muutkin taiteen muodot tulevat mukaan aivotutkimuksen piiriin. Aikuisten suhteen erityisesti tanssin monipuolisesta vaikutuksesta aivojen toimintaan sekä hyvinvointiimme on positiivista näyttöä, mutta lasten ja nuorten aivotutkimukset tanssin vaikutuksista ovat vasta suunnitteilla.

On hyvä pitää mielessä, että kokeellinen tutkimus ja erityisesti metodisesti haastava aivotutkimus tarvitsee aikaa jatkaakseen yhteistyötä teoreettisesti ja pedagogisesti antoisan taide- ja taitokasvatuksen kentän kanssa. Lisäksi on tunnistettavissa tilanteita ja pedagogisia toimintamalleja, joiden tutkimuksessa muut kuin aivotoiminnan mittaukset antavat paremman kokonaiskuvan. Monia taiteen, ja siten myös taidekasvatuksen, vaikutuksia hyvinvointiin, toimintakykyyn, elämänmittaiseen oppimiseen ja yhteiskunnalliseen osallisuuteen voidaan tasokkaasti tutkia laadullisin menetelmin, taideperustaisesti sekä esimerkiksi kyselytutkimuksen keinoin. Vasta sen jälkeen, kun kokonaiskuva taidetoiminnan vaikuttavuusmekanismeista on saatu ja aivotoiminnan osuutta koskevia hypoteeseja voidaan muodostaa, on aika siirtyä syventämään tietopohjaa aivotutkimuksen kautta. Esimerkiksi tällaisella monitieteisellä ja monimetodisella lähestymistavalla voidaan päästä selvittämään taiteen erityispiirteitä arjessamme, koulutuksessa ja hyvinvoinnissa elämänkaaren eri vaiheissa (Tervaniemi 2017).

Tiedostava taidekasvatus haastamassa ihmiskeskeistä maailmankuvaa

Sanojen ja käsitteiden kyllästävässä koulumaailmassa, samoin kuin tutkimusmaailmassa, toisenlainen tapa esittää tietoa on vielä vähäistä. Taide- ja taitoaineilla on rajoja ylittäviä, multimodaalisia keinoja tiedontuottamiseen, jotka tekstin ja puheen lisäksi huomioivat ihmisen kehollisuuden kaikkine aisteineen. Merkityksiä luodaan taideperustaisesti liikkeessä, äänessä ja

kuvassa sekä erilaisissa tilanteissa yhteistyössä myös materian, ympäristön ja sen elementtien sekä eliöiden kanssa. (Granö, Hiltunen & Jokela 2018, 8.) Yhteistyö on saamassa uusia merkityksiä taidekasvatuksessa uusmaterialismin ja posthumanismin haastaessa ihmiskeskeistä maailmankuvaamme. Kriittisen ja sosiaalisesti sitoutuneen nykyaikaisen taidekasvatuksen opetus käytännöissä korostuu kontekstin tuntemisen merkityksellisyys. Viimeaikainen taidekasvatuksen tutkimus on laajentanut muun muassa osallisuuteen liittyviä määrittelyjä maailmaan kuulumiseksi. Tämä auttaa ylittämään kulttuurin ja luonnon välillä olevaa modernin ajattelun jakolinjaa. (mm. Huhmarniemi, Jokela & Hiltunen 2021; Ylirisku 2021.)

Maaillmankuvallinen muutostarve onkin ilmeinen taidekasvatuksessa, ja planetaarisemmalle ajattelulle on ajankohtainen tarve. Kasvattajan vastuu ekososiaaliseen sivistykseen on väistämätön. Inhimillinen hyvinvointi on riippuvainen välttämättömistä, elämän edellytyksiä tarjoavista ekosysteemeistämme sekä niiden elinvoimaisuudesta ja toisaalta myös sosiaalisen osallisuuden tuomasta luottamuksesta sekä ihmisten yhteenkuuluvuuden kokemisesta, mikä korostuu myös muun muassa teemanumeron ensimmäisessä artikkelissa.

Epävarmassa maailmassamme tarvitaan uusia, luovia ratkaisuja, ICPP:n raportin helmikuussa 2022 peräänkuuluttamia mullistavia, systeemisiä muutoksia. Raportissa korostetaan, että sopeutumisen ja hillinnän toimet pitää räätälöidä paikallisiin ja alueellisiin olosuhteisiin sopiviksi. Tutkimusperustainen taidekasvatus voi osaltaan toimia ruohonjuuritason muutosvoimana, uusien toimintamallien rakenteiden ja näiden vuorovaikutusten kehittämisessä. Kasvatuksessa on kuitenkin kyse hitaista prosesseista. Toisaalta taidetta pidetään usein muutoksen ja ajan ilmiöiden tunnustelijana sekä tunnistajana, edelläkävijänä. Yksin mikään ei ole riittävää: taide, tiede, kasvatus, yhteiskunnalliset rakenteet ja poliittiset sekä taloudelliset voimat tarvitaan mukaan mullistavien muutoksien tekemiseen.

Tutkimukseen perustuva tiedostava taidekasvatus

Tiedostava taidekasvatus -teemanumeron tutkimusartikkelit ja puheenvuorot tarjoavat monipuolisen kuvan taide- ja taitokasvatuksen tutkimuksen painopisteistä. Tutkimusten aihepiirit liittyvät muun muassa taito- ja taidekasvatuksen kestävä kehityksen pedagogiikan teemoihin sekä taidekasvatuksen haasteisiin ja mahdollisuuksiin moninaistuvassa maailmassa. Teemanumero piirtää kuvaa tutkimukseen perustuvasta tiedostavasta taidekasvatuksesta. Se on kulttuurisensitiivistä, esteettistä hyvinvointia ja ekososiaalista sivistystä luovaa, osallistavaa ja vaikuttamaan pyrkivää toimintaa, joka on uutta luovassa suhteessa yhteiskunnan ja ympäristön muutoksiin. Taidekasvatuksen tutkimuksen keskiössä on teoreettisen ja praktisen vuorovaikutus: tiedon, taidon ja tunteen yhdistäminen taideperustaiseen toimintaan.

Tässä taidekasvatukselle ominaisessa hedelmällisessä vuorovaikutuksessa voimme tunnistaa myös toivon aspektin, jota kasvatus tulevaisuuteen kipeästi tarvitsee. Kasvatus tulevaisuuteen ja ekososiaaliseen sivistykseen, ratkaisukeskeinen toivon ja resilienssin eetos on saanut irvokkaan dystooppisen vastavoiman: teemanumeron taustalle, kehykseksi ja ytimeen asettuu aikaisempien haasteiden lisäksi sota. Tiedostavalle taidekasvatukselle on entistä polttavampi tarve. Kasvatusvastuumme sekä velvollisuutemme tukea lapsia, nuoria ja kaikenikäisiä taiteessa, taiteella ja taiteeseen ei voisi olla ajankohtaisempaa. Alan tutkimukset osoittavat, että taidekasvatuksella on merkittävä rooli osallisuuden tukemisessa ja osallistumiseen sekä aktiiviseen vaikuttamiseen kasvamisessa.

Vieläkin usein törmää käsitykseen, että taide, ja näin myös taidekasvatus, on ensi sijassa teoksia. Kyse on kuitenkin niiden syntymään saattamisesta ja vastaanottoon herkistämisestä, itsen ja maailman tutkimisesta. Kuvitella vielä olemattomia, tunnistaa vivahteita, tunteita, lähestyä

vielä sanoittamattomia kokemuksia ja lopulta taitoja tehdä mielikuvia, ajatuksia sekä mielipiteitä näkyväksi, kuuluvaksi ja aktiivisesti jaettavaksi. Taide ei ole vain itseilmaisua, teoksia tai kulutusta, vaan ennen kaikkea kokemusta sekä tutkimista, merkitysten tuottamista ja jakamista. Runoilija Tommy Tabermania (2019) lainaten: "Jotkut saapuvat suorinta tietä, tulevat tyhjiin taskuihin. Jotkut ovat kolonneet kaikki polut, tulevat sähköyvin silmin, polvet ruvella, outoja hedelmiä hauraissa säikeissään. Niin se ystäväni on, niin se on, että eksymättä et löydä perille."

Mirja Hiltunen, Inkeri Ruokonen ja Mari Tervaniemi

Lähteet

- Gibson, R. & Ewing, R. 2020. Transforming the curriculum through the arts. Lontoo: Springer.
- Granö, P., Hiltunen, M. & Jokela, T. 2018. Johdanto oppimisen tilanteisiin ja paikkoihin. Teoksessa P. Granö, M. Hiltunen & T. Jokela (toim.) Suhteessa maailmaan: Ympäristöt oppimisen avaajina. Rovaniemi: Lapland University Press, 5–13.
- Hiltunen, M., Mikkonen, E. & Laitinen, M. 2020. Metamorphosis: Interdisciplinary art-based action research addressing immigration and social integration in Northern Finland. Teoksessa G. Coutts & T. Torres de Eça (toim.) Learning through art: International perspectives. Visu: InSEA Publications, 380–405. <https://www.insea.org/wp-content/uploads/2021/12/LTA2.pdf>. (Luettu 31.3.2022.)
- Huhmarniemi, M., Jokela, T. & Hiltunen, M. 2021. Paradigm shifts in northern art, community and environment studies for art teacher education. *Social Sciences & Humanities Open* 4 (1). <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2021.100181>
- Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. (toim.) 2017. Taide ja hyvinvointi: Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Kokosjulkaisusarja 1/2017. ArtsEqual. Helsinki: Taideyliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7218-16-7>
- Linnavalli, T., Soni Garcia, A. & Tervaniemi, M. 2021. Perspectives on the potential benefits of children's group-based music education. *Music & Science* 4, 1–14. <https://doi.org/10.1177/20592043211033578>
- Ruokonen, I. 2022. Ilmaisun monet muodot varhaislapsuuden kokonaisvaltaisessa pedagogiikassa. Teoksessa I. Ruokonen (toim.) Ilmaisun ilo. Käsikirja 0–8-vuotiaiden taito- ja taidekasvatukseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 19–34.
- Siljamäki, M. & Anttila, E. 2020. Fostering intercultural competence and social justice through dance and physical education: Finnish PE student teachers' experiences and reflections. Teoksessa C. Svendler Nielsen & S. Burridge (toim.) *Dancing across borders: Perspectives on dance, young people and change*. New York, NY: Routledge, 53–64.
- Taberman, T. 2019. *Eksymättä et löydä perille*. Helsinki: Gummerus.
- Tervaniemi, M. 2017. Music in learning and relearning: The lifespan approach. *Psychomusicology: Music, Mind, and Brain* 27, 223–226. <https://doi.org/10.1037/pmu0000185>
- Tervaniemi, M., Tao, S. & Huotilainen, M. 2018. Promises of music in education? *Frontiers in Education* 3 (74). <https://doi.org/10.3389/educ.2018.00074>
- Ylirisku, H. 2021. Reorienting environmental art education. Doctoral dissertations 9/2021. Helsinki: Aalto University.